

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ: СЕКТОРАЛЬНИЙ ВИМІР

©2019 Мельник М. І., Лещух І. В.

УДК 338.33:334.722:332.12
JEL: R11; H24; L26

Мельник М. І., Лещух І. В. Розвиток підприємницької діяльності в регіоні: секторальний вимір

У статті досліджено тенденції розвитку підприємницької діяльності в регіоні (на прикладі Запорізької області). На основі статистичних даних Державного комітету статистики України та Головного управління статистики в Запорізькій області проаналізовано основні показники діяльності суб'єктів господарювання даного регіону; основні показники фінансово-господарської діяльності підприємств Запорізької області (за видами економічної діяльності); фінансові результати до оподаткування в розрахунок на 1 підприємство Запорізької області; фінансові результати до оподаткування підприємств окремих областей України; основні структурні показники діяльності малих підприємств окремих регіонів України. Окремі дані щодо розвитку підприємництва в деяких областях України було порівняно з відповідними показниками Гомельської області Республіки Білорусь. Проведене дослідження дозволило констатувати: зміну впродовж досліджуваного періоду структури суб'єктів господарювання регіону в бік зростання частки підприємств і, відповідно, зниження частки фізичних осіб – підприємців; нижчі темпи зниження зайнятості в Запорізькій області, ніж загалом по Україні; вищу частку інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості промислових підприємств Запорізької області порівняно із регіонами-сусідами (окрім Харківської області) та країною загалом; позитивну тенденцію обсягу реалізованої інноваційної продукції промисловими підприємствами регіону; збільшення вагомості впливу малого бізнесу на економічний розвиток Запорізької області, про що свідчать вищий середньорічний темп зростання кількості малих підприємств регіону порівняно із низкою регіонів-сусідів, а також зростання обсягу реалізованої продукції (товарів та послуг) малим бізнесом. Установлено, що важливість розвитку бізнесу для Запорізької області обумовлена необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств – переробників сировини до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі на основі малого та середнього підприємництва з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до кризових явищ та здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов і екологічних викликів. Отже, першочерговими заходами є: модернізація застарілого обладнання та технологій; впровадження енергоощадних технологій, альтернативної енергетики; просторова деконцентрація суб'єктів господарювання.

Ключові слова: підприємство, підприємницька діяльність, бізнес, розвиток бізнесу, регіональна економіка.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-9-161-170>

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 11.

Мельник Мар'яна Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка відділу просторового розвитку, Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України (вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна)

E-mail: mar.melnyk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>

Лещух Ірина Володимирівна – кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу просторового розвитку, Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України (вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна)

E-mail: ira_leschukh@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3860-0728>

УДК 338.33:334.722:332.12
JEL: R11; H24; L26

Мельник М. И., Лещух И. В. Развитие предпринимательской деятельности в регионе: секторальное измерение

В статье исследованы тенденции развития предпринимательской деятельности в регионе (на примере Запорыжской области). На основе статистических данных Государственного комитета статистики Украины и Главного управления статистики в Запорыжской области проанализированы основные показатели деятельности субъектов хозяйствования данного региона; основные показатели финансово-хозяйственной деятельности предприятий Запорыжской области (по видам экономической деятельности); финансовые результаты до налогообложения в расчете на 1 предприятие Запорыжской области; финансовые результаты до налогообложения предприятий отдельных областей Украины; основные структурные показатели деятельности малых предприятий отдельных регионов Украины. Некоторые данные по развитию предпринимательства в некоторых областях Украины сравнены с соответствующими показателями Гомельской области Республики Беларусь. Проведенное исследование позволило констатировать: смену в течение исследуемого периода структуры субъектов хозяйствования региона в сторону роста доли предприятий и, соответственно, снижение доли физических лиц – предпринимателей; более низкие темпы снижения занятости в Запорыжской области, чем в целом по Украине; высокую долю инновационно активных промышленных предприятий в общем количестве промышленных предприятий Запорыжской области по сравнению с регионами-соседами (кроме Харьковской области) и по стране в целом; положительную тенденцию объема реализованной инновационной продукции промышленными предприятиями региона; увеличение значимости влияния малого бизнеса на экономическое развитие Запорыжской области, о чем свидетельствуют высокий среднегодовой

UDC 338.33:334.722:332.12
JEL: R11; H24; L26

Melnyk M. I., Leshchukh I. V. Entrepreneurship Development in Region: Sectoral Dimension

The article explores the tendencies of entrepreneurship development in region (on the example of the Zaporizhzhya region). Based on the statistics of the State Statistics Committee of Ukraine and the General Directorate of Statistics in the Zaporizhzhya region, the article analyzes the main indicators of the activities of the economic entities in this region; the main indicators of the financial-economic activities of the enterprises in the Zaporizhzhya region (by types of economic activity); financial results before taxation per enterprise in the Zaporizhzhya region; financial results before taxation of enterprises in the individual regions of Ukraine; the main structural indicators of the small enterprises' activities in the individual regions of Ukraine. Some data on entrepreneurship development in several regions of Ukraine are compared with the corresponding indicators of the Gomel region of the Republic of Belarus. The carried out research allowed to state the following: change in the structure of the region's economic entities during the research period towards an increase in the share of enterprises and, consequently, a decrease in the share of individuals - entrepreneurs; the lower rate of decline in employment in the Zaporizhzhya region than in Ukraine as a whole; a high proportion of innovatively active industrial enterprises in the total number of industrial enterprises in the Zaporizhzhya region compared to the neighboring regions (except Kharkiv region) and the country as a whole; positive tendency in the volume of sold innovative products by the region's industrial enterprises; increased importance of the small business' influence on the economic development of the Zaporizhzhya region, as evidenced by the high average annual growth rate of the number of small enterprises in the region compared to a num-

темپ роста количества малых предприятий региона по сравнению с рядом регионов-соседей, а также рост объема реализованной продукции (товаров и услуг) малым бизнесом. Установлено, что важность развития бизнеса для Запорожской области обусловлена необходимостью перехода от модели экономического развития, основанной на деятельности крупных предприятий – переработчиков сырья к более диверсифицированной и открытой экономической модели на основе малого и среднего предпринимательства с высоким инновационным потенциалом, устойчивостью к кризисным явлениям и способностью быстро адаптироваться к новым экономическим условиям и экологическим вызовам. Следовательно, первоочередными мерами являются: модернизация устаревшего оборудования и технологий; внедрение энергосберегающих технологий, альтернативной энергетики; пространственная децентрация субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: предприятие, предпринимательская деятельность, бизнес, развитие бизнеса, региональная экономика.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Библ.:** 11.

Мельник Марьяна Ивановна – доктор экономических наук, профессор, заведующая отделом пространственного развития, Институт региональных исследований имени М. И. Долишнего НАН Украины (ул. Козельницкая, 4, Львов, 79026, Украина) **E-mail:** mar.melnyk@gmail.com **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>

Лещух Ирина Владимировна – кандидат экономических наук, научный сотрудник отдела пространственного развития, Институт региональных исследований имени М. И. Долишнего НАН Украины (ул. Козельницкая, 4, Львов, 79026, Украина) **E-mail:** ira_leschukh@ukr.net **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-3860-0728>

ber of neighboring regions, as well as the growth of volume of the products (goods and services) sold by small businesses. It is determined that the importance of business development for the Zaporizhzhya region is conditioned by the need to move from the model of economic development based on the activities of large enterprises - processors of raw materials to more diversified and open economic model based on small and medium-sized entrepreneurship with high innovation potential, resilience to crisis phenomena and the ability to adapt quickly to new economic conditions and environmental challenges. Therefore, the first-priority measures are: modernization of the outdated equipment and technologies; introduction of energy-saving technologies, alternative energy; spatial deconcentration of economic entities.

Keywords: enterprise, entrepreneurship, business, business development, regional economy.

Fig.: 5. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 11.

Melnyk Mariana I. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of Department of Spatial Development, Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine (4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine)

E-mail: mar.melnyk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>

Leshchukh Iryna V. – PhD (Economics), Research Associate of the Department of Spatial Development, Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine (4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine)

E-mail: ira_leschukh@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3860-0728>

Стабільний розвиток підприємництва є запорукою становлення конкурентоспроможної економіки регіону та держави загалом, що є основою успішного суспільства та вимагає сприятливого ділового клімату. Однак, незважаючи на деяке покращення середовища ведення бізнесу в Україні, про що свідчить її підняття в рейтингу ведення бізнесу у 2019 р. на 5 позицій порівняно із 2018 р. (рис. 1), наша країна все ще значно відстає від передових країн світу. Особливо складними впродовж останніх років є вирішення проблем із неплатоспроможністю, підключення підприємств до електромереж, а також проблеми у сфері міжнародної торгівлі (за цими показниками Україна посіла у 2019 р. відповідно 145, 135 та 78 місце серед 190 країн світу).

Як невід’ємний сектор ринкової економіки підприємництво має явну регіональну орієнтацію, оскільки бізнесмени планують свою діяльність, виходячи, перш за все, з потреб місцевих ринків, обсягів та структури локального попиту, а місцева влада в межах своїх повноважень формує підприємницький клімат [2, с. 5]. Тому, метою статті є дослідження тенденцій та перспектив розвитку підприємницької діяльності на рівні регіону (на прикладі Запорізької області).

Проблемам розвитку підприємницької діяльності в регіоні присвячені праці низки вітчизняних науковців, зокрема О. Амоші, А. Бутенка, З. Варналія, В. Гейця, А. Ковальова, Л. Проданової, О. Янкова та ін.

У регіональному рейтингу ведення бізнесу у 2018 р. Запорізька область посіла 24 місце серед 25 регіонів України, опустившись на 2 позиції порівняно із 2017 р. Незважаючи на деяке полегшення процедур зі створення підприємництва у 2018 р., інституційне

середовище ведення бізнесу в регіоні не сприяє процесам створення нових суб’єктів господарювання. Так, на початок 2018 р. в області діяло 77621 суб’єкт господарювання; середній темп приросту кількості суб’єктів господарювання за 2010–2017 рр. становив 99,3% (табл. 1).

Упродовж досліджуваного періоду структура суб’єктів господарювання регіону змінилася в бік зростання частки підприємств і, відповідно, зниження частки фізичних осіб – підприємців на 1,8 в. п. Таким чином, у 2017 р. у загальній чисельності суб’єктів господарювання 18,8% становили підприємства, а 81,2% – фізичні особи – підприємці.

Частка підприємств регіону в загальнодержавному показнику у звітному році щодо базового зросла на 0,4 в. п., а фізичних осіб – підприємців – на 0,3 в. п.

Діяльність у суб’єктів господарювання Запорізької області у 2017 р. забезпечила зайнятість 360,8 тис. осіб, що на 77 тис. осіб менше, ніж у 2010 р.

Незважаючи на зниження чисельності найманих працівників протягом досліджуваного періоду на 69,3 тис. осіб, їх частка у відповідному загальнодержавному показнику зросла на 0,4 в. п. у розрізі як підприємств, так і фізичних осіб – підприємців. Тобто процеси зниження зайнятості в регіоні відбувалися нижчими темпами, ніж загалом по Україні.

У 2017 р. у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення Запорізької області припадало 84 підприємства (+2 підприємства порівняно із 2015 р.) та 364 фізичних осіб – підприємців (–90 ФОП порівняно із 2015 р.), що перевищило аналогічні показники по Україні на 4 та 19 од. відповідно (рис. 2).

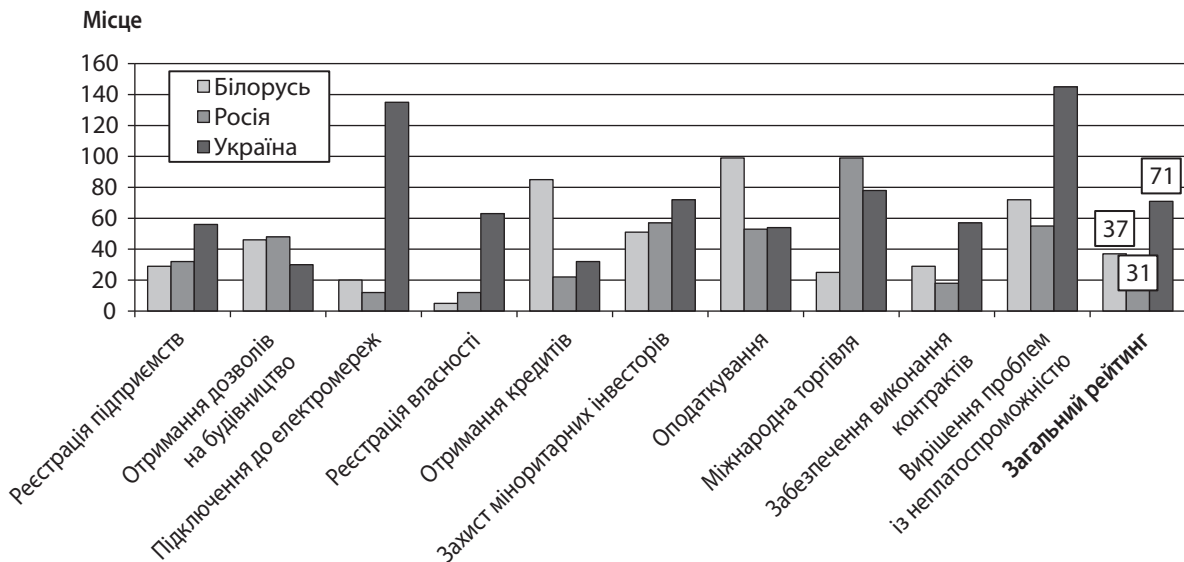

Рис. 1. Позиція України, Росії та Білорусі у рейтингу ведення бізнесу, 2019 р.

Джерело: складено за даними [1].

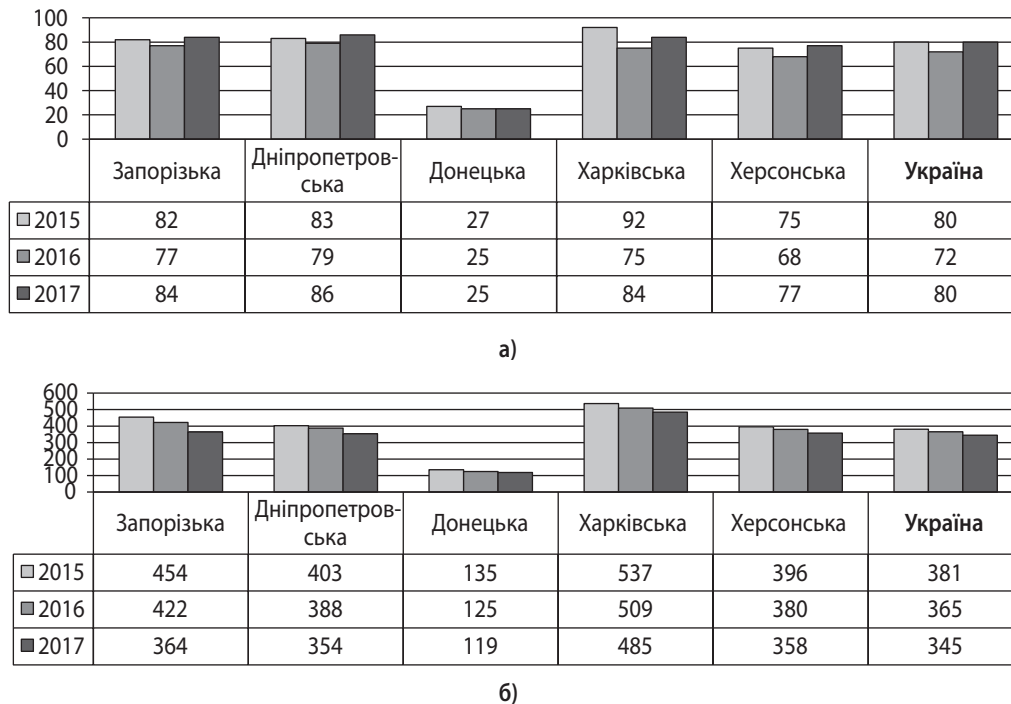

Рис. 2. Кількість підприємств (а) та фізичних осіб – підприємців (б) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у 2015–2017 рр., од.

Примітка: інформацію по Донецькій області наведено без урахування частини тимчасово окупованих територій по підприємствах, установах та організаціях, які подали звітність до органів державної статистики.

Джерело: складено за даними [4].

Однак у 2015–2017 р. кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення Гомельської області (Білорусь) – регіону із подібною специфікою соціально-економічного розвитку, у середньому перевищила відповідний показник Запорізької області на 17 підприємств. Проте динаміка розвитку за названим показником Запорізької області є вищою, ніж у Гомельській області – відповідно 101% та 99%.

Конкурентною перевагою Запорізької області, порівняно із регіонами-сусідами (окрім Харківської області), є вища частка інноваційно активних промислових підприємств – 19,1% від загальної кількості промислових підприємств. При цьому відповідний показник по Україні – 16,2%.

Найбільша частка підприємств області у звітному році (як і в попередні періоди) концентрувалася в обласному центрі – м. Запоріжжя (59,8% у 2017 р. та 60,6% – у 2015 р.).

Основні показники діяльності суб'єктів господарювання Запорізької області у 2010–2017 рр.

Показник	Рік						
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	
Кількість суб'єктів господарювання, од.	85974	69912	90969	94405	87119	77621	
Підприємства, од.	14588	14777	14483	14423	13474	14576	
до загальної кількості суб'єктів, %	17,0	21,1	15,9	15,3	15,5	18,8	
на 10 тис. осіб наявного населення, од.	81	83	82	82	77	86	
до загальної кількості підприємств по Україні, %	3,9	3,7	4,3	4,2	4,4	4,3	
Фізичні особи – підприємці, од.	71386	55135	76486	79982	73645	63045	
до загальної кількості суб'єктів, %	83,0	84,1	84,7	84,5	84,5	81,2	
на 10 тис. осіб наявного населення, од.	395	310	432	454	422	370	
до загальної кількості осіб-підприємців по Україні, %	4,0	4,2	7,8	4,9	4,7	4,3	
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	437,8	388,9	401,2	372,4	364,8	360,8	
Підприємства, усього, тис. осіб	327,7	293,0	278,5	263,0	258,9	260,3	
до загальної кількості зайнятих працівників, %	74,8	75,3	69,4	70,6	71,0	72,1	
до загальної кількості зайнятих працівників на підприємствах по Україні, %	4,1	4,0	4,4	4,5	4,5	4,4	
Фізичні особи – підприємці, усього, тис. осіб	110,4	95,9	122,7	109,4	105,9	100,5	
до загальної кількості зайнятих працівників, %	25,2	24,7	60,3	29,4	29,0	27,9	
до загальної кількості зайнятих працівників у фізичних осіб по Україні, %	3,9	4,1	4,9	4,8	4,6	4,3	
Кількість найманих працівників, тис. осіб	361,5	328,4	318,8	287,2	286,4	292,2	
Підприємства, усього, тис. осіб	322,4	287,8	272,6	257,7	254,1	254,8	
до загальної кількості найманих працівників, %	89,2	87,6	85,5	89,7	88,7	87,2	
до загальної кількості найманих працівників на підприємствах по Україні, %	4,1	3,9	4,4	4,5	4,4	4,5	
Фізичні особи – підприємці, усього, тис. осіб	39,0	40,7	46,2	29,6	32,4	37,4	
до загальної кількості найманих працівників, %	10,8	12,4	14,5	10,3	11,3	12,8	
до загальної кількості найманих працівників у фізичних осіб-підприємців по Україні, %	3,9	4,1	5,1	4,5	4,3	4,3	
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн	115994,4	124887,0	150914,2	201042,1	237404,3	304353,8	
Підприємства, млн грн	106893,4	113538,4	138093,4	183707,1	217571,0	281201,6	
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) по області, %	92,2	90,9	91,5	91,4	91,6	92,4	
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств по Україні, %	3,2	2,8	3,3	3,6	3,5	3,7	
Фізичні особи – підприємці, млн грн	9101,0	11348,6	12820,8	17335,0	19833,3	23152,2	
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) по області, %	7,8	9,1	8,5	8,6	8,4	7,6	
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичних осіб – підприємців по Україні, %	3,9	4,0	4,4	4,4	4,0	3,8	

Джерело: складено за даними [3].

Результати проведеного аналізу динаміки зростання кількості малих і середніх підприємств Запорізької області в розрізі міст/районів свідчать, що середній темп їх приросту у 2017 р. склав 8,2%. Водночас найбільший приріст спостерігався у містах Токмак (19,8%), Мелітополь (11,5%), Бердянськ (9,7%), Запоріжжя (7,9%), а також у Токмацькому (15,2%), Вільнянському (13,5%), Приазовському (11,8%), Мелітопольському (11,3%), Запорізькому (11,0%) та Бердянському (10,2%) районах.

У структурі підприємств за видами економічної діяльності у 2017 р. найвищу частку займали підприємства оптової та роздрібною торгівлі (27%), сільськогосподарські (20%) та промислові (14%) підприємства (рис. 3). Відповідні показники по Україні становили 26,5%, 14,8% та 12,4%.

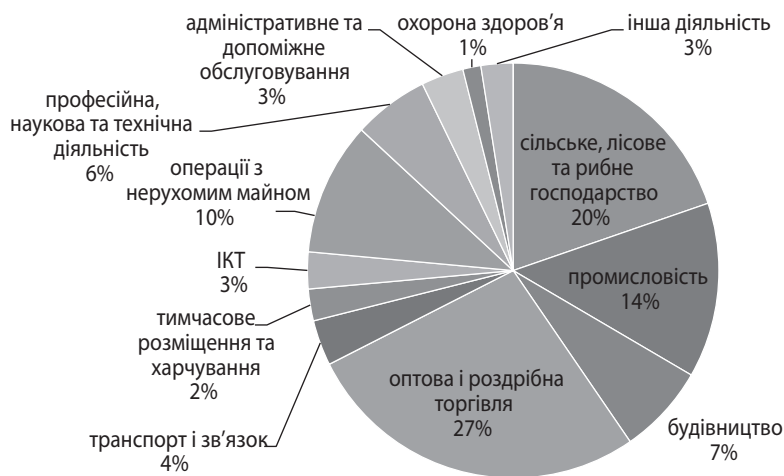

Рис. 3. Розподіл підприємств Запорізької області за видами економічної діяльності у 2017 р., %

Джерело: складено за даними [5].

Однак неминучим наслідком промислового розвитку області є тенденція до збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, зокрема у 2017 р. на 13,9 тис. т (з 180,9 тис. т до 167 тис. т). При цьому фактичні витрати на заходи, спрямовані на зменшення викидів у атмосферне повітря, у звітному році склали лише 35,6 млн грн, або 2,6% від загальнодержавного показника.

Розвиток бізнесу є чинником забезпечення продуктивної зайнятості населення, запобігання безробіттю та створення нових робочих місць. Так, кількість зайнятих працівників на підприємствах області у 2017 р. становила 259,1 тис. осіб, з них на великих підприємствах – 86,6 тис. осіб, середніх – 104,3 тис. осіб та на малих – 68,2 тис. осіб. Найвища концентрація зайнятості у 2017 р. відзначалася на підприємствах м. Запоріжжя – 71,5% від обласного показника. Найвища частка найманих працівників у 2017 р. була зафіксована на промислових підприємствах – 58,3%, підприємствах оптової та роздрібною торгівлі – 10,8% та сільськогосподарських підприємствах – 9,4% (табл. 2).

У 2017 р., порівняно із 2015 р., витрати на оплату праці на підприємствах області зросли в півтора рази та становили в розрахунку на одне підприємство у звітному році: на великих підприємствах – 430,1 млн грн, середніх – 12,1 млн грн, малих – 0,2 млн грн.

Найвищими були витрати на оплату праці на промислових підприємствах – 13986,2 млн грн, або 71% від загального обсягу витрат на оплату праці по області. При цьому найвища частка відповідних витрат була понесена великими промисловими підприємствами – 9483,8 млн грн (або 67,8%), тоді як у середньому по Україні зазначений показник становив 40,4%.

Поряд зі зростанням витрат на оплату праці зростає й заборгованість бізнесу з виплати заробітної плати – у 2017 р. щодо 2016 р. у 1,9 разу, тоді як у середньому по Україні – в 1,3 разу. Розрив у середньо-

місячній заробітній платі жінок і чоловіків з 2015 р. по перший квартал 2018 р. зменшився майже на 4% (з 29,3% до 26,9%).

У 2017 р. підприємствами області було реалізовано продукції (товарів, послуг) на загальну суму 281201,6 млн грн, що у 1,5 разу більше, ніж у 2015 р. (у 2,5 разу більше, ніж у 2013 р.). Однак, незважаючи на збільшення обсягів реалізованої продукції малими та середніми підприємствами у грошовому виразі, їх питома вага за названим показником знизилася на 0,1 в. п. (з 18,2% до 18,1%) на малих підприємствах і на 2,8 в. п. (з 28,2% до 25,4%) – на середніх підприємствах, що пов'язано зі зміною статусу кількох середніх підприємств, які натепер відносяться до великих.

Найбільшу кількість продукції (товарів, послуг) у 2017 р. було реалізовано суб'єктами господарювання м. Запоріжжя – 233,6 млн грн (або 76,7% від обласного показника), з них підприємствами міста – 94,7%, фізичними особами – підприємцями – 5,3%.

Конкурентною перевагою регіону є позитивна тенденція обсягу реалізованої інноваційної продукції

ЕКОНОМІКА ПРОБЛЕМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Таблиця 2

Основні показники фінансово-господарської діяльності підприємств Запорізької області у 2015 р. і 2017 р. (за видами економічної діяльності)

Показник	Кількість найманих працівників		Витрати на оплату праці		Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)		Фінансовий результат (сальдо)		Прибуток		Збиток		Частка підприємств, які одержали прибуток			
	2015	2017	2015	2017	2015	2017	Усього	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017	
	осіб		тис. грн		млн грн		млн грн		%		%		%		%	
Усього	257658	254827	12805,4	19707,1	183707,1	281201,6	-2724,3	20951,6	-0,19	1,40	18047,7	25855,8	20771,9	4904,2	77,3	77,6
Сільське, лісове та рибне господарство	2588	23956	772,4	1219,5	12653,7	16959,3	4783,6	4108,7	1,80	1,40	4914,5	4232,3	131,0	123,6	90,5	90,2
Промисловість	149730	148543	9328,8	13986,2	124986,3	183429,9	-5092,1	16224,4	-2,70	8,30	10882,6	18536,8	15974,7	2312,4	76,8	76,9
Будівництво	7391	7398	203,6	361,7	2313,5	3516,9	-11,5	117,8	-0,01	0,07	101,5	208,5	112,9	90,7	75,3	75,2
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	24993	27608	694,9	1437,5	35107,4	62381,7	-1837,2	340,4	-0,50	0,10	1153,9	1415,6	2991,1	1075,2	79,6	80,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	11640	11050	466,6	618,2	2848,6	4337,3	229,4	134,3	0,40	0,20	376,3	226,4	147,0	92,2	69,8	77,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	3350	3071	90,4	137,1	400,6	479,1	-297,3	-160,2	-0,80	-0,20	20,3	17,0	317,6	177,2	69,1	70,6
Інформація та телекомунікації	2655	2854	89,3	156,8	572,4	1073,2	32,8	26,2	0,10	0,10	49,4	56,0	16,6	29,8	72,2	70,1
Фінансова та страхова діяльність	2608	3011	86,6	146,2	1294,0	1798,5	-173,2	290,1	-1,80	3,40	141,2	492,4	314,4	202,3	59,8	61,9
Операції з нерухомим майном	5568	6583	156,8	311,3	1040,5	1949,3	-278,3	-302,6	-0,20	-0,40	161,6	210,7	439,9	513,3	63,0	65,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	8879	7757	447,1	706,5	1188,0	2321,9	-50,9	191,8	-0,05	0,20	165,1	332,6	216,0	140,8	72,5	69,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	8977	7089	298,0	365,8	688,2	1225,8	0,0	-4,3	0,00	-0,02	51,8	82,8	51,8	87,1	70,4	69,4
Освіта	729	566	15,0	20,8	48,2	153,9	1,5	-3,5	0,02	-0,04	2,4	2,6	0,8	6,1	72,3	70,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3833	3957	103,1	174,2	399,4	677,3	-1,6	8,2	0,00	0,04	19,1	24,7	20,7	16,6	72,8	70,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	746	488	24,5	23,8	59,1	65,2	-32,8	-31,3	-0,50	-0,50	3,1	3,7	35,9	35,0	63,6	67,8
Надання інших видів послуг	971	896	28,1	41,6	107,2	146,1	3,4	20951,6	0,00	0,00	5,0	13,6	1,5	2,1	75,7	73,0

Джерело: складено за даними [6-9].

промисловими підприємствами. Зокрема, у 2017 р. зазначений показник склав 4041,2 млн грн (найвищий показник серед регіонів-сусідів), зрісни, порівняно із 2015 р., на 878,9 млн грн. При цьому, обсяг реалізованої інноваційної продукції промисловими підприємствами Дніпропетровської області у звітному році склав 297,8 млн грн, а Херсонської області – 287,6 млн грн.

Якщо у 2015 р. фінансовим результатом (сальдо) до оподаткування підприємств області був збиток (-2761,5 млн грн), то у 2017 р. прибуток до оподаткування склав 20939,6 млн грн (див. табл. 2). При цьому, у звітному році в Запорізькій області спостерігається вищий рівень прибутковості підприємств, ніж у середньому по Україні, а також у сусідніх областях (окрім Дніпропетровської області) (рис. 4).

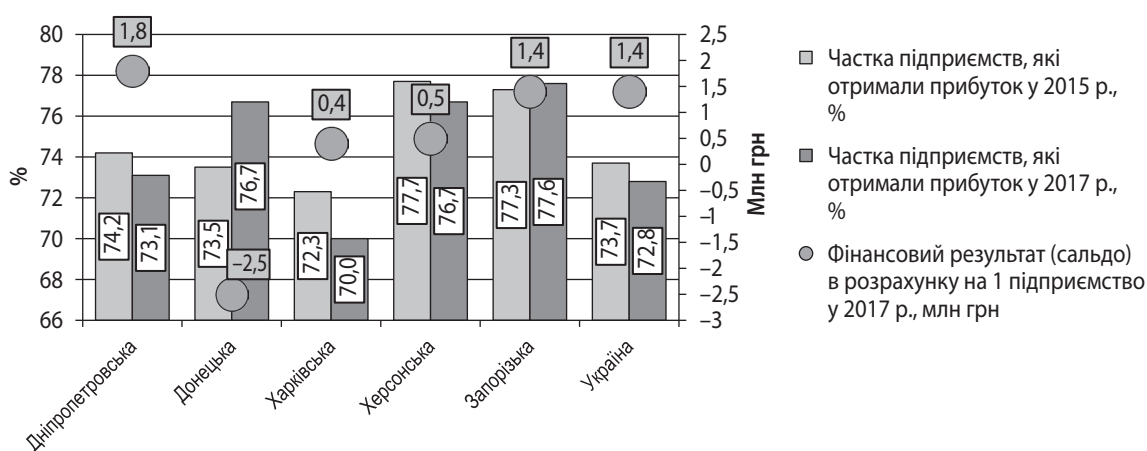

Рис. 4. Фінансові результати до оподаткування підприємств у 2015 р. і 2017 р.

Джерело: складено за даними [4].

Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування в розрахунку на 1 підприємство у 2017 р. у Запорізькій області відповідав аналогічному показнику по Україні та становив 1,4 млн грн, перевищивши відповідний показник Харківської області у 3,5 разу, а Херсонської області – у 2,8 разу.

Найбільше прибуткових підприємств у 2017 р. було серед сільськогосподарських підприємств – 90,2% (з них 96,5% – середні підприємства) та підприємств оптової та роздрібної торгівлі – 80%. Проте в розрахунку на 1 підприємство найвищий фінансовий результат (сальдо) отримали промислові підприємства – 8277,1 тис. грн і підприємства фінансової та страхової сфери – 3373,1 тис. грн.

Збитковістю діяльності (сальдо до оподаткування) як у 2015 р., так і у 2017 р. характеризувалися підприємства з тимчасового розміщення та організації харчування; підприємства, які здійснювали операції з нерухомим майном, а також діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; підприємства сфери мистецтва, спорту, розваг і відпочинку.

Найвищий фінансовий результат (сальдо) до оподаткування в розрахунку на 1 підприємство у 2017 р. отримали підприємства Василівського (6560,9 тис. грн), Великобілозерського (2424,4 тис. грн) і Гуляйпільського (2362,3 тис. грн) районів (рис. 5).

Підприємства м. Токмак як у 2015 р., так і у 2017 р. характеризувалися збитковістю діяльності – збиток до оподаткування в розрахунку на 1 підприємство становив відповідно – 344,2 тис. грн і 1244 тис. грн.

Малий бізнес Запорізької області. Основні структурні показники діяльності малого бізнесу у Запорізькій області упродовж 2010-2017 рр. суттєвих змін не зазнали (табл. 3).

Зокрема, середньорічний темп зростання кількості малих підприємств становив 100,4% (наприклад, у Донецькій області – 88,6%, а у Харківській області

–99,1%). Однак при зниженні кількості зайнятих і найманих працівників (середньорічний темп зростання відповідно 96,4% і 96%) обсяг реалізованої продукції (товарів та послуг) у звітному році щодо 2010 р. зріс на 22,7%, що свідчить про збільшення вагомості впливу малого бізнесу на економічний розвиток області.

Із загальної кількості малих підприємств у 2018 р. 87,4% становили мікропідприємства (0,6 в. п. порівняно із 2016 р.).

Упродовж досліджуваного періоду структура малих підприємств за видами економічної діяльності суттєвих змін не зазнала. Так, найбільша кількість значених суб'єктів бізнесу у 2018 р. діяла у сфері оптової та роздрібної торгівлі – 27%, сільському господарстві – 19%, промисловості – 13% та будівництві – 7%. Мали підприємства зазначених видів економічної діяльності забезпечують основну частку обсягу реалізації продукції та найбільшу зайнятість у структурі малого бізнесу.

Для порівняння, у Гомельській області (Білорусь) найбільша кількість малих підприємств у 2017 р. діяла у сфері оптової та роздрібної торгівлі (24,8%), промисловості (11,1%) та освіти (9,9%) [11].

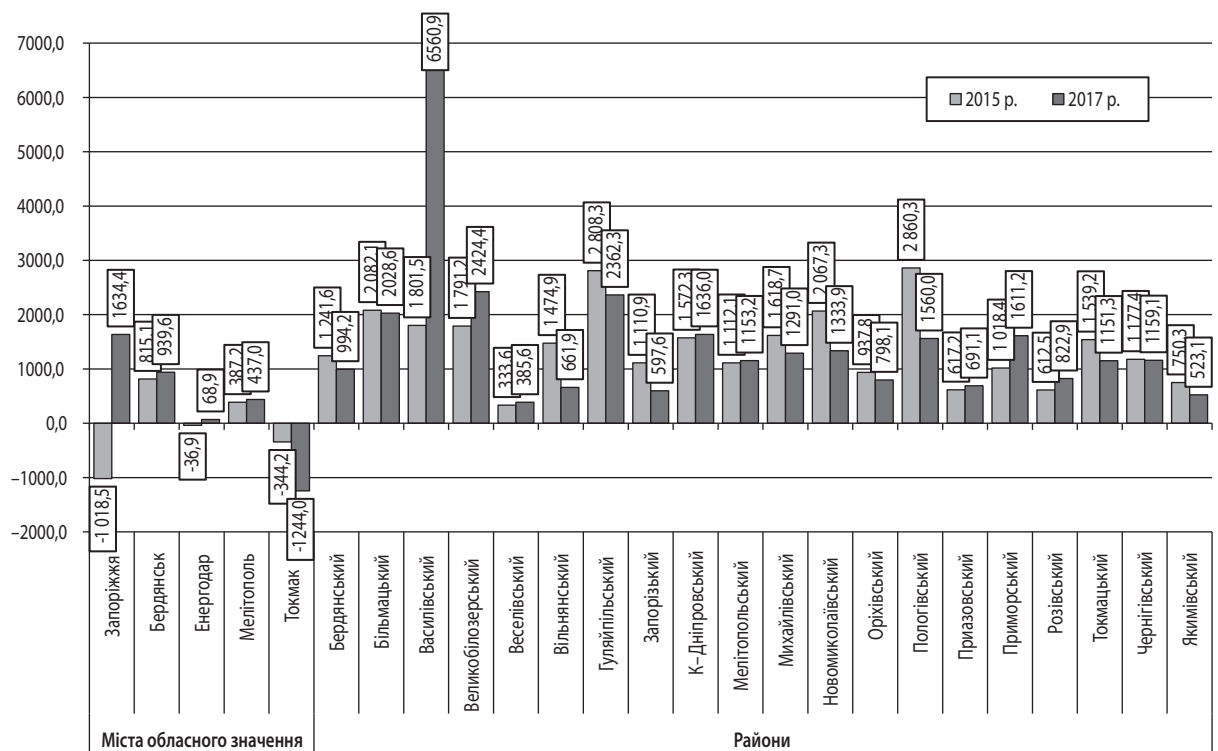

Рис. 5. Фінансові результати до оподаткування в розрахунку на 1 підприємство Запорізької області у 2015 р. і 2017 р. (територіальний розподіл)

Джерело: складено за даними [10].

Таблиця 3

Основні структурні показники діяльності малих підприємств окремих регіонів України у 2018 р.

Показник	Область				
	Запо-різька	Дніпро-петровська	Доне-цька	Харків-ська	Херсон-ська
Кількість малих підприємств, од.	13975	27772	9201	22564	7924
до загальної кількості підприємств області, %	95,9	95,4	94,5	94,8	96,5
на 10 тис. осіб наявного населення, од.	81	86	22	84	76
Середньорічний темп зростання за 2010–2018 рр.	1,004	1,015	0,886	0,991	1,030
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	68,2	131,1	42,0	114,0	35,6
до загальної кількості зайнятих працівників по регіону, %	26,3	21,4	16,4	31,3	42,3
Середньорічний темп зростання за 2010–2018 р.	0,964	0,975	0,835	0,973	0,970
Кількість найманих працівників, тис. осіб	62,8	124,7	40,0	108,5	32,5
до загальної кількості найманих працівників по регіону, %	26,0	20,6	15,7	30,2	40,1
Середньорічний темп зростання за 2010–2018 р.	0,960	0,983	0,830	0,969	0,970
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн	50844,1	155841,0	32760,9	111635,9	28709,0
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) по регіону, %	18,1	15,0	7,2	30,4	39,4
Середньорічний темп зростання за 2010–2018 рр.	1,227	1,201	0,974	1,220	1,218
Витрати на персонал, млн грн	2821,1	7570,0		6352,9	1732,0
до загальних витрат на персонал по регіону, %	14,3	12,1		22,0	30,1

Джерело: складено за даними [4].

ВИСНОВКИ

Важливість розвитку бізнесу для Запорізької області обумовлена необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств – переробників сировини до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі на основі малого та середнього підприємництва з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до кризових явищ і здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов і екологічних викликів. Отже, першочерговими є: модернізація застарілого обладнання та технологій; впровадження енергоощадних технологій, альтернативної енергетики; просторова деконцентрація суб'єктів господарювання. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Регіональний Doing Business 2.0. Платформа ефективного регулювання. URL: <http://rdb.brdo.com.ua/>
2. Економічний розвиток регіону на основі активізації підприємницької діяльності : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. І. Ковальова. Одеса : Атлант, 2014. 178 с.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia>
4. Регіони України : статистичний щорічник. Ч. II / Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_ru2ch2018.pdf
5. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства: статистична інформація / Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/277-2-2-1-1-kilkist-pidpriemstv-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji-diyalnosti>
6. Кількість найманих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства / Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/267-2-2-1-3-kilkist-najmanikh-pratsivnikiv-na-pidpriemstvakh-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji>
7. Витрати на оплату праці на підприємствах за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства / Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/266-2-2-1-4-vitrati-na-oplatu-pratsi-na-pidpriemstvakh-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji>
8. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства / Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/265-2-2-1-5-obsyag-realizovanoji-produktsiji-tovariv-poslug-pidpriemstv-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji>

9. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності / Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/262-2-2-1-7-finansovi-rezultati-pidpriemstv-do-opodatkovannya-za-vidami-ekonomichnoji>

10. Фінансові результати підприємств до оподаткування по містах обласного значення та районах: статистична інформація / Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/261-2-2-1-9-finansovi-rezultati-pidpriemstv-do-opodatkovannya-pomistakh-oblasnogo-znachennya-ta-rajonakh>

11. Основные показатели деятельности микропредприятий и малых организаций: статистическая информация / Главное статистическое управление Гомельской области. URL: <http://gomel.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/ekonomicheskaya-statistika/struktturnaya-statistika/osnovnyepokazateli-deyatelnosti-mikroorganizatsiy-i-malykhorganizatsiy/>

REFERENCES

Ekonomichniy rozvytok rehionu na osnovi aktyvizatsii pidpriemytskoi diialnosti [Economic development of the region on the basis of activation of business activity]. Odessa: Atlant, 2014.

"Finansovi rezultaty pidpriemstv do opodatkovannya po mistakh oblasnoho znachennia ta raionakh: statystychna informatsiia" [Financial results of enterprises before taxation by city and region: statistical information]. Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti. <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/261-2-2-1-9-finansovi-rezultati-pidpriemstv-do-opodatkovannya-pomistakh-oblasnogo-znachennya-ta-rajonakh>

"Finansovi rezultaty pidpriemstv do opodatkovannya za vydamy ekonomichnoi diialnosti" [Financial results of enterprises before taxation by type of economic activity]. Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti. <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/262-2-2-1-7-finansovi-rezultati-pidpriemstv-do-opodatkovannya-za-vidami-ekonomichnoji>

"Kilkist naimanykh pratsivnykiv na pidpriemstvakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva" [Number of employees in enterprises by type of economic activity with division into large, medium, small and micro enterprises]. Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti. <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/267-2-2-1-3-kilkist-najmanikh-pratsivnikiv-na-pidpriemstvakh-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji>

"Kilkist pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva: statystychna informatsiia" [Number of enterprises by type of economic activity with division into large, medium, small and micro enterprises: statistical information]. Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti. <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/265-2-2-1-5-obsyag-realizovanoji-produktsiji-tovariv-poslug-pidpriemstv-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji>

informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/277-2-2-1-1-kilkist-pidpriemstv-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji-diyalnosti

“Obsiah realizovanoi produktsii (tovariv, posluh) pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva” [Volume of sales of products (goods, services) of enterprises by types of economic activity with division into large, medium, small and micro enterprises]. Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti. <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/265-2-2-1-5-obsyag-realizovanoi-produktsiji-tovariv-poslug-pidpriemstv-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji>

“Osnovnyye pokazateli deyatelnosti mikroorganizatsiy i malykh organizatsiy: statisticheskaya informatsiya” [Key performance indicators of microenterprises and small organizations: statistical information]. Glavnoye statisticheskoye upravleniye Gomelskoy oblasti. <http://gomel.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/ekonomicheskaya-statistika/strukturnaya-statistika/osnovnye-pokazateli-deyatelnosti-mikroorganizatsiy-i-malykh-organizatsiy/>

Ofitsiyniy sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti. <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia>

“Rehionalnyi Doing Business 2.0. Platforma efektyvnoho rehulivannia” [Regional Doing Business 2.0. Effective regulation platform]. <http://rdb.brdo.com.ua/>

“Rehiony Ukrainy : statystychnyi shchorichnyk. Ch. II” [Regions of Ukraine: Statistical Yearbook. Part II]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. http://ukrstat.gov.ua/druk/publi-cat/kat_u/2018/zb/11/zb_ru2ch2018.pdf

“Vytraty na oplatu pratsi na pidpriemstvakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva” [Labor costs of enterprises by type of economic activity with division into large, medium, small and micro enterprises]. Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti. <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia/39-statistichna-informatsiya/arkhiv-statystychnoi-informatsii/221-diialnist-pidpriemstv/266-2-2-1-4-vitrati-na-oplatu-pratsi-na-pidpriemstvakh-za-jikh-rozmirami-za-vidami-ekonomichnoji>